Il-Ħuttafa

numru 114

Jannar - Frar 2013

Żagħrun

BirdLife Malta

Il-magażin ta' Klabb Ħuttaf

Klabb Ħuttaf

Victor Falzon

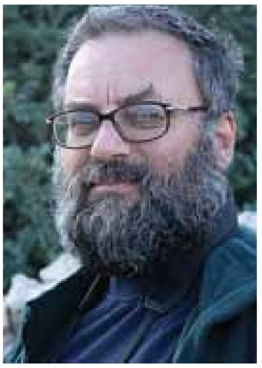

Ħej Ħuttaf !

editorjal

Għalkemm Malta żgħira, xorta għandna flora u fawna sinjura.

Per eżempju għandna pjanti kważi daqs kemm għandhom l-Ingilterra, pajjiż ħafna ikbar minn tagħna.

Mill-fawna wkoll m'aħniex neqsin. Veru li m'għandniex ċriev u volpi u skwirils bħalma hemm mal-Ewropa kollha, imma jekk inżommu għajnejna miftuħin sew nindunaw li annimali għandna wkoll. Il-problema hi li ħafna minnhom huma żgħar, bħall-insetti, eċċ. u kultant trid tfittixhom biex tinduna li qegħdin quddiem għajnejk!

Waħda mill-iktar għodod importanti tan-naturalist hija l-paċenzja. Jekk m'għandekx din ma tistax tkun naturalist. Imma intom wara kollox membri ta' Klabb Ħuttaf, mela xi ftit jew wisq intom kollha naturalisti!

Fin-natura dejjem hemm x'titgħallem, imma mhux biss. Hemm ukoll x'tiskopri. Għalkemm Malta żgħira u fiha jgħixu ħafna nies, tiskanta kif kultant insibu affarijiet li jkun għadu ma sabhom ħadd! Għad baqa' annimali u pjanti li għadna ma nafux bihom, annimali u pjanti li qed jistennew lil xi ħadd jiskoprihom u jagħtihom isem (araw paġna 3).

Min jaf, forsi xi ħadd minnkom li qed taqraw għad xi darba jsib jew issib pjanta jew annimal ġdid! Taqtgħux qalbkom. Id-dinja tan-natura qed tistenniekom :)

Ċaw ċaw.

Victor

Victor Falzon
l-Editur

Victor Falzon

mal-faċċata

Iż-żagħrun (hawthorn) ma tantx huwa komuni f'Malta. Huwa arbuxxell sabiħ li jwaqqa' weraq fix-xitwa. Jagħmel frott żgħir aħmar, u meta jwaqqa' l-weraq il-frott iktar jispikka, u jagħti dehra sabiħa. L-għasafar jiġġennu għall-frott taż-żagħrun.

Ritratt ta' Desirée Falzon

il-Kontenut

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
Mid-dinja	4
X'nista' nara tgħid?	5
Avviżi	5
Attività	6
Intervista ma' fjura	6
Fjuri jew insetti?	7
Arti	8
Paġna Falko	9
Natura 2000	10

il-Kumitat

ġenerali

Kathleen Mamo (kap) • Jason Aloisio • Chris Cachia Zammit • Desirée Falzon • Victor Falzon

Falko

Martin Austad (kap) • Anne-Marie Austad • Chris Cachia Zammit • Nicholas Galea • Timothy Micallef • Steve Zammit Lupi

il-Kuntatt

indirizz
BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120
tel **21347644 / 21347645 / 21347646**
imejl **info@birdlifemalta.org**
imejl tal-magażin
il-huttafa@birdlifemalta.org
websajt **www.birdlifemalta.org**

il-Klabb

Klabb Ħuttaf huwa t-taqsima ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taħt it-18-il sena. Il-Klabb jorganizza ħarġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, mixjiet, ħarġiet bil-lanċa, u nagħmlu wkoll xogħol ambjentali. Kull xahrejn noħorġu wkoll il-magażin *Il-Ħuttafa* li l-membri jirċievu d-dar bil-posta. Bħalissa fil-Klabb qegħdin xi 1000 membru. Sħubija fi Klabb Ħuttaf hija €7 fis-sena.

©BirdLife Malta, Frar 2013
Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

Aron Tanti

Sebat elef reqdin!

Kull sena l-BirdLife tagħmel *roost count* taz-zizka bojod. *Roost* hija l-post fejn grupp ta' għasafar jinġabru biex jorqdu. *Roost count* hija meta tgħodd kemm hemm għasafar f'dik ir-roost.

Fil-ħarifa jaslu Malta ħafna zizka bojod. Dawn jieqfu jistrieħu tikka, imbagħad ikomplu l-vjaġġ lejn l-Afrika. Imma mhux kollha jitilqu: skoss minnhom jibqgħu Malta u jgħaddu x-xitwa magħna. Bi nhar jinfirxu mal-kampanja, pjazez, btieħi tal-iskejjel, ifittxu insetti jew xi farka hobż x'jieklu. Imma filgħaxija z-zizka għandhom drawwa ħelwa li jinġabru f'numru kbir biex jorqdu flimkien x'imkien għall-kenn.

F'Malta l-ikbar *roost* taz-zizka bojod qiegħda l-Belt Valletta. Għalhekk fid-19 Jannar 2013, iltaqgħu wara nofsinhar 15-il membru tal-BirdLife u tqassmu madwar is-swar tal-Belt. Ma' nżul ix-xemx iz-zizka bdew deħlin itiru lejn ir-*roost*, u l-membri bdew jgħodduhom. Wara, qabblu n-numri u tellgħu total ta' **7108 zakak abjad**. Dan kien it-tielet l-ikbar total minn kemm il-BirdLife ilha tgħodd iz-zizka.

Grazzi lil seħibna Denis Cachia li organizza din l-attività.

Għal ħafna snin iz-zizka bojod kienu jorqdu dejjem fis-siġar tal-fikus fi Pjazza Assedju, imma fl-2010 xi għaref żabar dawn is-siġar u ġabhom qishom skeletri bi troffa żgħira weraq fuq nett. S'intendi meta waslu z-zizka dik ix-xitwa tħawdu għax ir-roost tagħhom kienet sparixxiet! Imma b'xorti tajba sabu post viċin (wara l-kantuniera!) fi Triq San Ġwann, fejn ukoll hemm xi siġar kbar. Issa tista' tgħid kollha hemm qed jorqdu.

L-iktar li daħlu zizka bojod kien mill-**punent**, **lbiċ**, **nofsinhar** u **majjistral** tal-Belt. Dan jiġri dejjem u r-raġuni hija ovvja: għax matul il-ġurnata z-zizka jinfirxu fil-kampanja jfittxu l-ikel. Għalhekk filgħaxija l-għasafar li jtiru lejn il-Belt jiġu min-naħat fejn hemm l-art. Mit-**tramuntana**, **grigal** u **lvant** ma jiġux għax dawk in-naħat baħar biss hemm, u mix-**xlokk** jidħlu ftit għax dik in-naħa ftit hemm art.

aħbarijiet

Raymond Galea

Il-Ġganta

L-**orkida kbira** (giant orchid) hija l-ikbar orkida ta' Malta u hija wkoll fost l-iktar rari. Tikber fix-xagħri, u għalkemm minn dan l-ambjent għandna mhux ħażin, ftit ħafna huma l-postijiet fejn hemm roqgħa minn dil-ġmiel ta' fjura. Tiftaħ il-fjuri fix-xitwa, u fir-ritratt taraw waħda li fetħet proprju din ix-xitwa.

Victor Falzon

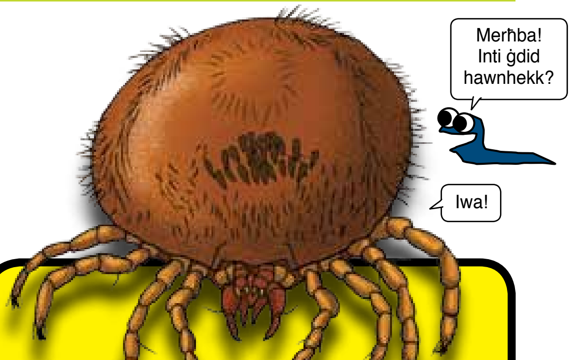

Żgħir imma Ġdid

Ftit ilu f'Malta nstabet speċi ġdida ta' annimal. Timmaġinawx xi annimal daqs żiemel... jew daqs kelb... jew daqs dubbiena. Huwa annimal żgħir ħafna jgħidulu akari (bl-Ingliż *mite*) u huwa mill-familja tal-brimb, skorpjuni u qurdien.

X'inhu l-ambjent tiegħu? Widien? Xtut? Xejn minn dan, dan l-annimal jgħix fuq ġisem il-wiżgħa tal-kampanja (moorish gecko)! Anzi jidher li jippreferi jgħix fuq moħħ il-wiżgħa! Mela kemm hu żgħir! Ara, 10 minnhom joqogħdu komdi fuq ras ta' labra!

Dan l-akari mhux talli huwa ġdid u [1]endemiku għal Malta, imma huwa ġdid ukoll għax-xjenza, u għalhekk kien għadu bla isem. Issa semmewh **Akari t'Esther** (Esther's gecko mite *Geckobia estherae*) u ssemma għal Esther Sciberras. Esther għenet ħafna lill-ħabib tagħna Arnold Sciberras fl-iskoperta u r-riċerka ta' dan l-annimal.

Proset Esther, proset Arnold!

[1]**endemiku.** Annimal jew pjanta li ssibhom biss f'post jew reġjun wieħed, u mkien iktar fid-dinja.

Dawn l-aħbarijiet u anke ta' paġna 4 tajbin biex tużawhom l-iskola fl-Attività JUNIOR JOURNALIST (Dinja Waħda)

Dinja Waħda hija kampanja edukattiva ambjentali li qed titmexxa fl-iskejjel minn BirdLife Malta u Bank of Valletta, bl-għajnuna tal-Ministeru tal-Edukazzjoni.

Dinja Waħda

BirdLife MALTA

BOV Bank of Valletta

Għali fil-Mali

Fl-aħbarijiet spiss nisimgħu bil-gwerer, u nisimgħu kemm nies korrew u mietu. Ħwejjeġ tal-waħx. Ħadd però ma jsemmi wkoll kemm annimali jmutu b'riżultat ta' dal-ġlied. Bħalissa hemm l-inkwiet f'pajjiż Afrikan jismu **Mali**. Hemmhekk jgħixu grupp iljunfanti - forsi xi 350 b'kollox - proprju fuq medda art fejn il-Franċiżi qegħdin bħalissa jibbumbardjaw. Mhux biżżejjed għandhom problema bil-kaċċaturi u bin-nixfa tad-deżert. Nisperaw li ma ddumx ma terġa' ssaltan il-paċi fil-Mali.

Kienu mitejn biss

Kollha smajtu bil-kiwis, dawk l-għasafar strambi ta' **New Zealand**. L-aktar speċi rari fosthom hija r-**rowi**, li fl-1998 kien baqa' inqas minn 200 minnhom. Il-problema kienet li l-flieles tiegħu kienu qed jattakkawhom firien u *stoats* (tip ta' ballottra).

Għalhekk rejnġers mid-Dipartiment tal-Ambjent ta' New Zealand bdew jiġbru l-bajd tar-rowi, ifaqqsuh fil-magħluq u jrabbu l-flieles sakemm jikbru biżżejjed biex jiddefendu ruħhom, imbagħad jitilquhom. Bis-saħħa ta' dal-proġett in-numru ta' rowi llum tela' għal 400.

Bla firien aħjar

Wara sena jitħabtu, tim ta' esperti rnexxielhom jeħilsu l-gżejjer **Palmyra** (**USA**) minn 30,000 far iswed. Dawn il-firien, li ddaħħlu mill-bniedem xi 70 sena ilu, kienu qed jagħmlu ħerba mill-flora u fawna ta' dan l-[1]atoll, bħal granċijiet, tajr tal-baħar, insetti, anke żrieragħ u pjanti [2]indiġeni u rari. Il-firien kollox kienu qed jieklu!

Issa li Palmyra tbattlet għal kollox mill-firien, in-natura bdiet tirkupra. Per eżempju diġà qed jidhru iktar *fiddler crabs* jiġru max-xtut.

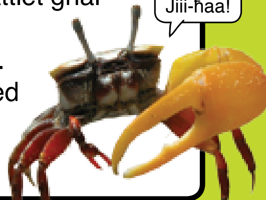

Sorpriża Sabiħa

Fuq il-fruntiera bejn il-**Bolivja** u l-**Perù** hemm il-Madidi-Tambopata Landscape, biċċa art ikbar minn Sqallija, li fiha l-foresta tropikali hija protetta. Ftit ilu, studjużi ħadu sorpriża sabiħa meta sabu li f'din l-art hemm jgħixu mal-14,500 **lowland tapir**. Dan huwa numru ħafna ikbar ta' tapiri milli kienu qed jobsru, prova ta' kemm jiswew artijiet fejn in-natura tkun protetta mill-ħsarat li jagħmlu n-nies.

Barra tapiri, fil-Madidi hemm ukoll iktar minn 1000 speċi ta' għasafar u 200 speċi ta' mammiferi!

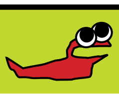

[1]**atoll.** Gżira jew grupp gżejjer baxxi forma ta' kullana madwar roqgħa baħar baxx. L-atolli jiffurmaw minn qroll u ssibhom f'ibħra tropikali.
[2]**indiġenu.** Annimal jew pjanta li minn dejjem kien jgħix f'ċertu post, jiġifieri ma jkunx ġabhom hemm il-bniedem. Huwa l-kontra ta' **aljen**

Ritratt tajjeb li juri tiġieġa tal-baħar (coot) li donnha waqgħetilha sieqha! Imma serrħu raskom ħadd ma weġġa' :) Kif żgur indunajtu hemm *żewġ* għasafar, imma ta' wara għadha kemm għodsot taħt wiċċ l-ilma. Dak kollox!

Ir-ritratt ħadu seħibna Ray Galea fir-riserva naturali tal-Għadira.

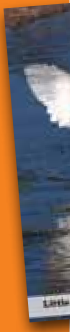

X'nista' nara tgħid?

jikteb **Jason Aloisio**

Monakella Prima

Ringed Plover *Charadrius hiaticula*

Għal min għadu jibda l-berdwoċing, dan l-għasfur jaf joħloq ftit tal-problemi biex tagħrfu fiċ-ċert, għax jixbaħ ferm lill-monakella. Hu ftit ikbar fid-daqs, m'għandux iċ-ċirku isfar madwar għajnejh, il-maskra tal-wiċċ differenti u saqajh oranġjo (tal-monakella roża). Għall-kuntrarju tal-monakella, il-monakella prima qatt ma nafu li bejtet f'Malta.

Il-monakella prima tidher fi żmien il-passa, u r-riserva tal-Għadira u s-Salina huma l-aħjar postijiet fejn tfittixha. Tqatta' x-xitwa fl-Afrika, u titla' fin-naħat ta' fuq tal-Ewropa u tal-Kanada biex tbejjet. Il-bejta tibniha fl-art u ġeneralment fil-miftuħ. Biex ma jagħtix fil-għajn, il-bajd għandu kamuflaxx tajjeb. Ikun safrani b'ħafna tikek suwed u griżi.

L-ambjent tal-monakella prima huwa x-xtut miftuħa minn fejn tnaqqar insetti, dud u krustaċi ċkejknin.

Victor Falzon

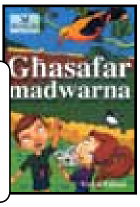

U min għadu ma xtrahx iħaffef għax kważi spiċċalna.

It-tpinġija meħuda mill-ktieb **Għasafar Madwarna**, li huwa miktub apposta għat-tfal. Dal-ktieb jiswa €5 u tista' tixtrih mingħand il-BirdLife jew mir-riservi naturali tal-Għadira jew Is-Simar.

U ejja man ħollni! Mhix ċajta ta! Jekk jaqbadni l-Editur jiżbranani.

Ħaħħaħħa ħiħħi ħaħħaħħa

AVVIŻI

Biex nissendikaw!

Bil-flus li nġabru mill-Mixja Maratona tas-sena l-oħra stajna ngħinu biex inxtraw żewġ televixins flatscreen kbar kif ukoll żewġ kameras tar-ritratti. Dan l-apparat qed narmawh fir-riservi tal-Għadira u s-Simar biex inkunu nistgħu niffilmjaw bil-moħbi l-għasafar fuq il-bejta u nosservawhom mill-bogħod fuq l-iskrin.

Cool hux!

Kalendarju 2013

Xtrajtuh il-kalendarju l-ġdid tal-BirdLife? Baqa' xi ftit u issa qiegħed **€2**.

Tistgħu tixtruh mill-uffiċċju tal-BirdLife f'Ta' Xbiex jew mir-riservi tal-Għadira u s-Simar. Jew bil-posta billi tibagħtu ċekk ta' €2.30 (pagabbli lil BirdLife Malta) fl-indirizz fuq paġna 2.

attività

Reġgħet waslet il-Mixja t-Twila

Kif tafu dawk li ilkom membri, f'Marzu ta' kull sena jkollna l-mixja maratona. Dil-mixja nagħmluha l-ewwelnett biex nieħdu gost bin-natura tar-rebbiegħa. Fl-inħawi tad-Dwejra, Binġemma u San Martin hemm koċċ kampanja sabiħa. Għalkemm tikka twila, ir-rotta komda għax tlajja' ma fiha kważi xejn.

Imma dil-mixja nagħmluha wkoll biex niġbru xi ħaġa tal-flus biex nixtru xi apparat għall-BirdLife. Dis-sena ħa niġbru biex nixtru apparat fotovoltajku biex jagħmel l-elettriku mix-xemx u jaħżnu f'batterija. Dan l-apparat ħa nużawh fiċ-ċentru tar-ringing li għandha l-BirdLife fuq Kemmuna.

Data il-Ħadd 24 Marzu 2013
Niltaqgħu 8.30am
Post id-Domus Romana, ir-Rabat
Nispiċċaw xi 1pm
Ġibu x'tieklu u x'tixorbu
Iġġibux tkaken u toqol zejjed!
Merħba *membri, familji u ħbieb

*Tfal taħt it-8 snin irid jiġi u jibqa' magħhom xi ħadd kbir.

Ejjew imxu u gawdu l-kampanja u l-kumpanija.

Narawkom!

Victor Falzon

Intervista ma' Fjura

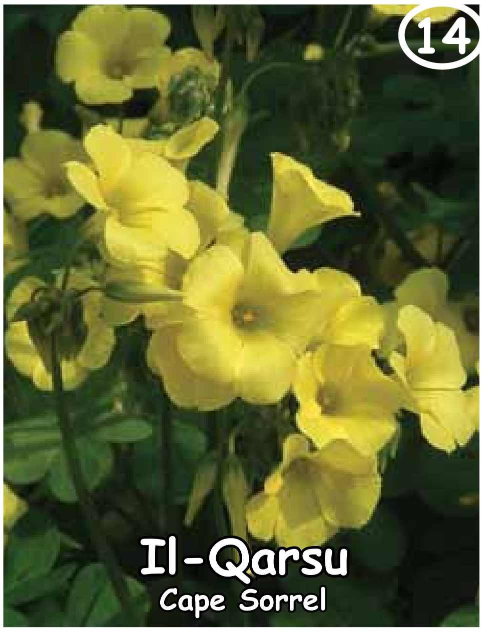

Victor Falzon

X'jismek?
Jien għandi żewġ ismijiet: qarsu u ħaxixa Ingliża.

Għaliex jgħidulek qarsu?
Għax hawn min għandu vizzju jaqtagħni u joqgħod imexmixli z-zokk, li għandu togħma qarsa!

U għaliex ħaxixa Ingliżi?
Miniex ċerta. Hemm min jgħid li wasalt Malta mal-wasla tal-Ingliżi u hemm min jgħid li kienet ġabitni Malta waħda Ingliża.

Ġabitek minn fejn?
Jien [1]aljena mill-Afrika t'Isfel!

Possibli? Daqs kemm int komuni!
Mela xhiex! It-trikk tiegħi hu li mal-għeruq inkabbar bħal basal żgħir li minnu jikbru iżjed pjanti bħali.

Għandek xi problemi?
Biex inkun onesta, naħseb iktar jien qed inkun problema għal pjanti oħrajn!

X'affarijiet dawn! Għaliex?
Ħeqq, għax tant nifrex u niksi kullimkien li ma tantx inħalli post għal fjuri oħrajn. Imnalla ngħix ftit xhur biss, għax kieku Malta foresta sħiħa ta' qarsu tkun!

Ħeħe allaħares! Ċaw u saħħa.
Ċaw ħi, take care.

[1]**Aljen.** Annimal jew pjanta li ma jkunx tal-post imma jkun iddaħħal minn art jew reġjun ieħor.

Fjuri jew insetti?

Mal-ewwel daqqa t'għajn forsi taħsibhom naħla jew ħanfusa fuq fjura. Imma mbagħad tersaq biex tiflihom aħjar u tinduna li kollha huma fjuri! Kos, anke l-fjuri jidħqu bina kultant. Mhux biss, imma fin-natura dawn il-fjuri jidħqu anke bl-insetti stess!

Merħba fid-dinja tal-orkidi!

F'Malta għandna mat-30 speċi ta' orkidi, u dawn t'hawnhekk huma sitta minnhom. Biex jiġbdu l-insetti lejhom, waħda mill-petali ta' dawn il-fjuri tkun qisha insett. Din jarawha insetti ta' vera u jaħsbu li fuq il-fjura hemm naħla. L-insetti jinżlu fuq dawn il-petali biex jinnamraw mal-'insett', li ma jkun insett xejn! U bla ma jafu jdakkru l-fjura.

Brimba Sewda ta' Malta
Maltese spider orchid

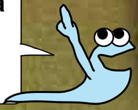

Żunżana
yellow bee orchid

Naħla
bumblebee orchid

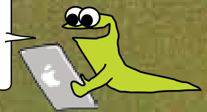

Brimba Sewda
early spider orchid

Dubbiena Kaħla
mirror orchid

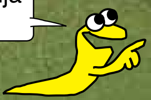

Dubbiena
brown orchid

arti

Agħti kulur

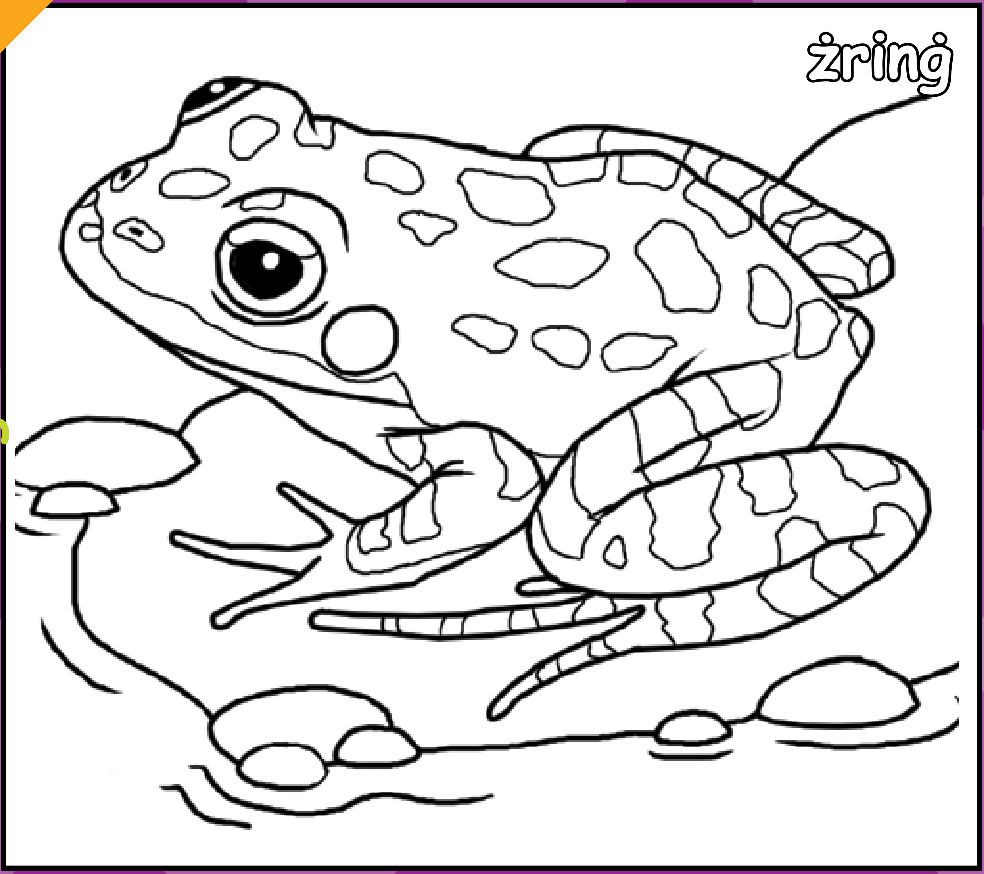

Victor Falzon

Ibagħtulna tpinġija u r-ritratti li tieħdu tan-natura (mhux pets jew pjanti kultivati) ħalli nġibuhomlkom f'dil-paġna. Basta jkunu xogħol veru tagħkom. Tistgħu tibagħtuhom jew bil-posta jew imejl.

indirizz
BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120

imejl
il-huttafa@birdlifemalta.org

*Materjal li tibagħtulna bil-posta ma nkunux nistgħu nibagħtuhulkom lura.

Fix-xitwa jidħol ħafna gawwi idur fil-Port il-Kbir u ta' Marsamxett. Spiss ipoġġu wkoll fuq dgħajjes u bagi. Bi ftit paċenzja tista' tiġbdilhom ritratti tajbin, speċjalment jekk għandek kamera b'żum. Postijiet bħal Ta' Xbiex u l-Pietà tajbin biex tipprovalhom. Good luck.

Gawwija Rasha Kannella
Francesco Tanti (5)

ARTITASKYA

Kartun ieħor ta'
Askya Pizzuto
(17)

Gawwija Prima

Ħeħe f'dil-paġna l-gawwija prima għandha kartun u faċċata għandha ritratt.

Sivie Cauchi

20 Jannar 2013. Ritratt tal-membri li marru l-ħarġa tal-Klabb għall-Munxar. Kienet mixja ħelwa u gawdejna ftit beraħ u veduti tas-sisien bojod ilellxu li hemm f'dawk l-inħawi. Grazzi lil-Leaders Janet, Lucienne, Sivie u Tonio.

Xtaqt immur imma kelli x'nagħmel dakinhar...

Tigdibx. Rieqed u tonħor kont, ja xkora għażż!

Ħbieb żgħażagħ!

Ftit ġranet ilu kellna l-ewwel attività tal-Falko, u nista' ngħid li morna tajjeb. It-temp kien perfett u għalkemm konna grupp żgħir, xorta ħadna ħafna gost matul il-mixja fil-Majjistral. Osservajna xi għasafar ukoll fosthom **merill**, **bufula ħamra**, **buċaqq tax-xitwa**, **alwetta** u **psiepes**.

Issa li r-rebbiegħa qed toqrob ħsibna għal żewġ ħargiet oħra. Kif tafu, ħafna speċi tal-għasafar ipassu f'dawn ix-xhur u numru sabiħ minnhom iqattgħu xi ftit żmien fil-gżejjer tagħna. Uħud anki jibqgħu magħna biex ibejtu. Għalhekk żgur ħa jkollna varjetà kbira u interessanti ta' dawn l-għasafar x'naraw.

Nixtieq ukoll ngħaddilkom messaġġ qasir. Kultant niltaqa' ma' żgħażagħ interessati fin-natura u jkollhom xewqa li jibdew jitgħallmu iżjed fuqha. Minn esperjenzi personali naf li biex isseħħ dix-xewqa mhux biss trid iż-żmien, imma hemm bżonn li tagħmilha m'oħrajn li għandhom iżjed esperjenza fl-istess passatemp, fil-kas tagħna fil-berdwoċing. Mingħajr teamwork diffiċli tagħraf kemm huwa speċjali u sabiħ l-ambjent naturali tagħna. Il-Falko qed tagħti l-opportunità biex minn żogħżitkom titgħallmu tiskopru u tipproteġu n-natura ma' persuni responsabbli ta' mparkom.

Narakom!

Timothy
Timothy Micallef
Leader

Falko hija t-taqsima għaż-żgħażagħ ta' Klabb Ħuttaf. Il-membri li għandhom 13-il sena jew iktar awtomatikament isiru membri fil-Falko. Għalihom il-Falko torganizza attivitajiet apposta, li jitħabbru f'din il-paġna.

Mixja l-Qammieħ

Il-gawwija prima tbejjet fuq Filfla, imma tidher madwar ix-xtut ta' Malta kollha
Ritratt ta' Chris Cachia Zammit, wieħed mil-Leaders tal-Falko

Il-Qammieħ qiegħed ħdejn il-ponta ta' fuq ta' Malta. Biex naslu hemm ħa ngħaddu minn Foresta 2000, minn ħdejn it-Torri l-Aħmar u mbagħad nimxu fl-inħawi tal-Qammieħ stess. Minbarra xi għasafar xitwin, għandna naraw ukoll xi **gawwija prima** u forsi anki l-ewwel għasafar tal-passa, bħad-**daqquqa tat-toppu** u xi **borok** li jpassu qrib il-Ponta tal-Qammieħ. U minn hemm fuq nitpaxxew b'veduti mill-isbaħ.

Data: **Is-Sibt 16 Marzu 2013**
Niltaqgħu: 9am ħdejn l-għassa tal-Għadira
Nispiċċaw: iċ-Ċirkewwa f'xi 1pm jew 2pm.
Ġibu ikel, xorb, żarbun għall-mixi, tromba jekk għandkom (jekk le nisselfu bejnietna).
Età: 13+

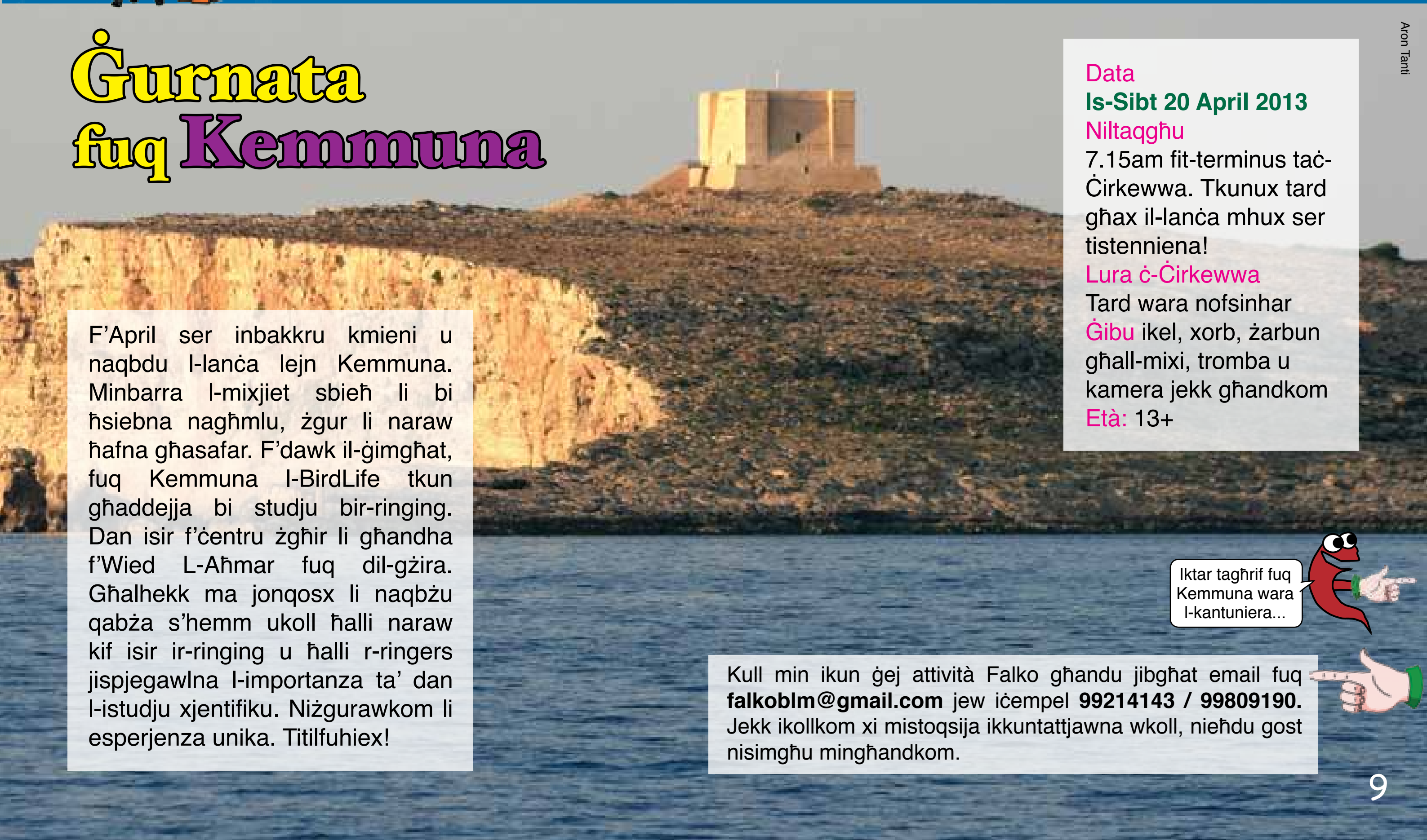

Ġurnata fuq Kemmuna

Aron Tanti

F'April ser inbakkru kmieni u naqbdu l-lanċa lejn Kemmuna. Minbarra l-mixjiet sbieħ li bi ħsiebna nagħmlu, żgur li naraw ħafna għasafar. F'dawk il-ġimgħat, fuq Kemmuna l-BirdLife tkun għaddejja bi studju bir-ringing. Dan isir f'ċentru żgħir li għandha f'Wied L-Aħmar fuq dil-gżira. Għalhekk ma jonqosx li naqbżu qabża s'hemm ukoll ħalli naraw kif isir ir-ringing u ħalli r-ringers jispjegawlna l-importanza ta' dan l-istudju xjentifiku. Niżgurawkom li esperjenza unika. Titilfuhiex!

Data
Is-Sibt 20 April 2013
Niltaqgħu
7.15am fit-terminus taċ-Ċirkewwa. Tkunux tard għax il-lanċa mhux ser tistenniena!
Lura ċ-Ċirkewwa
Tard wara nofsinhar
Ġibu ikel, xorb, żarbun għall-mixi, tromba u kamera jekk għandkom
Età: 13+

Kull min ikun ġej attività Falko għandu jibgħat email fuq **falkoblm@gmail.com** jew iċempel **99214143 / 99809190.** Jekk ikollkom xi mistoqsija ikkuntattjawna wkoll, nieħdu gost nisimgħu mingħandkom.

Kemmuna

Elisabeth Conrad

Fejn hi?
Kemmuna hija l-gżira żgħira li hemm bejn Malta u Għawdex. Hija t-tielet l-ikbar gżira fost il-Gzejjer Maltin.

F'din il-ħarġa se nagħtu ħarsa lejn Kemmuna, gżira li fiha biss xi 2.76 km^2 u popolazzjoni ta' xi erba' persuni biss. Ħafna minna forsi ma tantx nagħtuha importanza, ħlief biex immorru ngħumu għawma hemm fis-sajf. Minkejja d-daqs żgħir tagħha, però, Kemmuna għandha ħafna x'toffri!

Blat u forom

Nibdew ftit bil-ġeomorfoloġija, jiġifieri l-forom differenti tal-blat. Il-kosta ta' Kemmuna tipprovdi varjetà ta' ġeomorfoloġija, inkluż rdum, sisien, għerien, u ħafna elementi tipiċi tal-[1]karst fuq meded ta' xagħri. Insibu wkoll sistemi ta' widien, fosthom uħud li jgħidulhom rias. Rias huma widien li ffurmaw fl-antik minn xmajjar, u li parti minnhom illum tinstab taħt il-baħar. Dan jiġri jew għax ikun għola l-livell tal-baħar jew għax ikun niżel il-livell tal-art (per eżempju b'xi terremot). Kemmuna għandha wkoll diversi bajjiet u anke roqgħa żgħira [2]għaram tar-ramel.

Flora u fawna

Fost din il-ġeomorfoloġija nsibu diversi speċi interessanti ta' flora, kollha addatti għal ambjenti partikolari differenti li jipprovdu dawn il-forom tal-blat. Fix-xatt, per eżempju, insibu speċi bħax-**xorbett** u l-**limonju ta' Malta**. Fuq l-irdum u s-sisien insibu speċi bħall-**kappar** u x-**xebb**. Fuq l-għaram tar-ramel insibu l-**kromb il-baħar** u l-**pankrazju**.

Anke fejn tidħol il-fawna nsibu ħafna speċi ta' interess, inkluż speċi li huma rari f'postijiet oħra f'Malta. Per eżempju fuq Kemmuna jgħixu 23 speċi ta' molluski tal-art. Dan huwa numru kbir meta tqis li fil-Gżejjer Maltin għandna b'kollox xi 70 speċi!

Kemmuna importanti ħafna wkoll għall-għasafar, b'tajr tal-baħar bħaċ-**ċiefa** u l-**garnija**, kif ukoll għasafar bħall-**merill** u l-**bilbla**, li lkoll ibejtu hemmhekk. Waqt il-passa tal-għasafar Kemmuna toffri kenn lil diversi għasafar għajjenin biex jieqfu jistrieħu hemmhekk waqt il-vjaġġ twil tagħhom. Fost dawn ikun hemm id-**daqquqa tat-toppu**, il-**bagħdan aħmar** u ħafna **buful** u **bekkafiki**. Fil-fatt fir-rebbiegħa Kemmuna hija post eċċellenti minn fejn wieħed josserva l-passa tal-għasafar. Fuq Kemmuna ma tistax issir kaċċa għax hija santwarju tal-għasafar. Kemmuna hija wkoll sit Natura 2000.

Natura 2000 huma sensiela ta' postijiet madwar l-Ewropa fejn in-natura hija protetta. Hemm iktar minn 26,000 sit Natura 2000, u bejniethom jiksu kważi 20% tal-Ewropa.

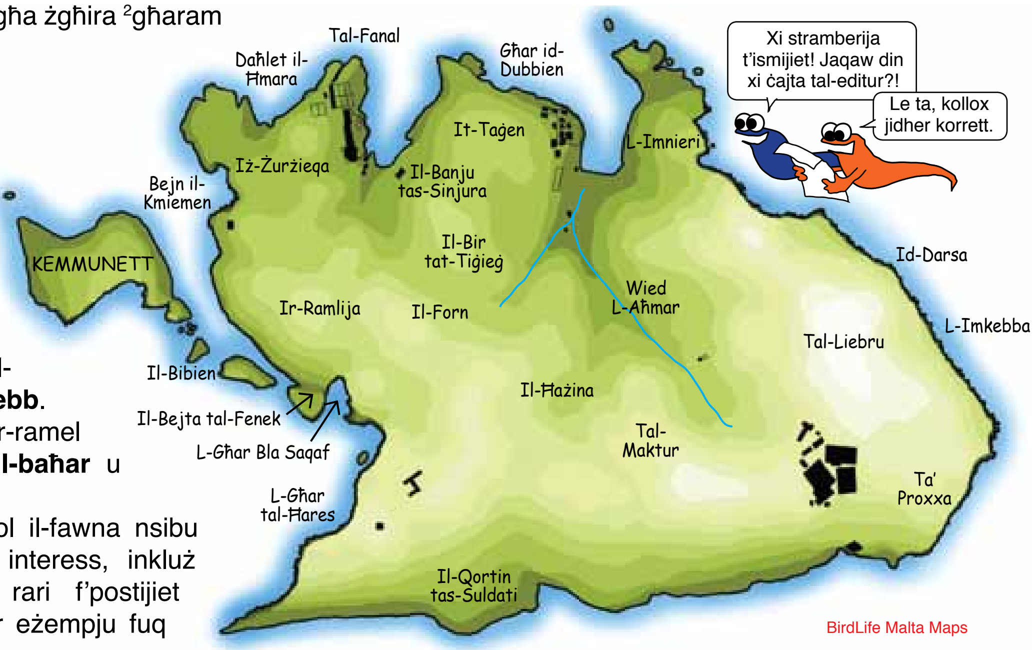

BirdLife Malta Maps

Storja u bini

Imma Kemmuna mhux għan-natura biss importanti. M'għandniex spazju hawn biex nitkellmu wisq fuq l-istorja ta' din il-gżira, imma nsemmu biss xi punti ta' interess, per eżempju l-**Kappella ta' Santa Marija** ħdejn il-Qala ta' Santa Marija. Din inbniet fil-[3]Medjuevu imma ħadd ma jaf sew meta. Żgur però li hija fost l-eqdem fil-Gżejjer Maltin.

Fl-1618 il-Kavallieri bnew it-**Torri ta' Santa Marija**, li permezz tiegħu Kemmuna u l-[4]fliegi bejn Malta u Għawdex setgħu jiġu mgħassa aħjar kontra l-pirati. Fi żmien il-Franċiżi Kemmuna ntużat ukoll bħala ħabs.

Fuq Kemmuna hemm ukoll **sptar qadim**, [5]**batterija antika** (1716), ċimiterju, għassa tal-pulizija, lukanda u xi djar. Ma nistgħux ma nsemmux ukoll diversi xogħlijiet mill-bniedem - fi żmien iktar riċenti - li għamlu ħsara lill-ambjent naturali ta' Kemmuna. Per eżempju hemm razzett ikrah tal-majjali, li kien inbena mingħajr l-iċken ħsieb għall-ambjent ta' madwaru. Illum ilu s-snin mitluq, imma xorta għadu jkerrah.

Hekk kif tibda dieħla r-rebbiegħa ftit ġimgħat oħra, nissuġġerilkom li żżuru din il-gżira żgħira imma tassew interessanti!

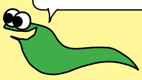

[1]**karst.** Tip ta' ambjent bi blat mikxuf u mħaffer u mfellel mill-elementi. Bħax-xagħri.
[2]**għaram tar-ramel.** Munzelli naturali tar-ramel, bl-Ingliż *sand dunes*.
[3]**Medjuevu.** Żmien fl-istorja bejn wieħed u ieħor mis-Seklu Tnax sas-Seklu Sittax.
[4]**fliegu.** Medda dejqa ta' baħar bejn żewġ artijiet, bl-Ingliż *channel*.
[5]**batterija.** Fortizza żgħira b'sur baxx u xi kanuni. F'Malta għandna diversi batteriji minn ta' żmien il-Kavallieri, ħafna minnhom max-xatt.

Victor Falzon

Ix-**xebb** (Maltese salt-tree) tikber l-iktar mas-sisien u l-irdumijiet. Hija pjanta endemika għal Malta.

Joe Sultana

Il-**bilbla** (short-toed lark) tħobb ambjent miftuħ mingħajr siġar. Fuq Kemmuna hemm ħafna minn dan it-tip ta' ambjent u fil-fatt hemmhekk ibejtu iktar minn 20 par bliebel. Il-bilbla tibni l-bejta fl-art qalb ġebel u ħaxix niexef.

Denis Cachia

Dan huwa ċ-**ċentru żgħir** li għandha l-BirdLife f'Wied l-Aħmar fuq Kemmuna. Huwa post daqs nitfa imma jservi ta' bażi għar-ringers li darbtejn fis-sena jitilgħu jistudjaw l-għasafar permezz tar-ringing. Dal-proġett ilu sejjer iktar minn 20 sena.

aħna ngħinuk tfaddal

Faddal permezz tal-BOV Young Savers Account u gawdi minn karus b'xejn meta tkun faddalt €100 fil-kont u rati vantaġġjużi ta' imgħax fuq il-flus li ġġemma'. Ġenituri, nanniet, tuturi jew rappreżentanti legali jistgħu jiftħu dan il-kont biex iġemmgħu għal tfal żgħar.

Impenn lejn is-suċċess tiegħek.

BOV YOUNG SAVERS ACCOUNT
2131 2020 | bov.com

Maħruġ mill-Bank of Valletta p.l.c.
58, Triq Żakkarija
Valletta VLT 1130 - Malta

Termini u kundizzjonijiet japplikaw.

BOV
Bank of Valletta